

CZECH

LANGUAGE

NEWS

**Bulletin
of the International Association
of Teachers of Czech**

**Bulletin
Mezinárodní asociace
učitelů češtiny**

Czech Language News is a newsletter published twice a year by the International Association of Teachers of Czech (IATC). The editorial office is currently at the Department of Slavic Languages and Literatures, Harvard University. The bulletin serves as a forum for research, teaching, information and organization of Czech language instruction, in the broader context of Czech studies. *CzLN*'s mission is to contribute to the promotion of interdisciplinary and international cooperation as well as to integration of theoretical and applied aspects of language study. *CzLN* is an open exchange of information and ideas and the editorial board welcome ideas and submissions for inclusion in the next issue.

Editor: Veronika Tuckerová (Harvard University)

Assistant Editors: Lída Cope (East Carolina University), Susan Kresin (University of California, Los Angeles), Kateřina Šichová (Universität Regensburg)

Member News: David Cooper (University of Illinois, Urbana-Champaign)

Please send your news to dlcoop@illinois.edu

Cover & Typography: Stará škola (staraskola.net)

Editorial Board: Neil Bermel (Sheffield University), David Cooper (University of Illinois, Urbana-Champaign), Craig Cravens (Indiana University), David Danaher (University of Wisconsin-Madison), Christopher Harwood (Columbia University), Laura Janda (University of Tromsø), Jindřich Toman (University of Michigan)

More about the International Association of Teachers of Czech and previous issues of *CzLN* can be found at <https://czechlanguageassociation.tumblr.com/>

Contact: vtuckerova@fas.harvard.edu

ISSN 1085-2950

CONTENTS / OBSAH

Message from the president / Úvodem / 5

ARTICLES, SKETCHES / ČLÁNKY, ČRTY

„Snad je to chyba, že jsem to sprosté dětátko trochu fábory a kvítím vyšňořila.“ Pohádky Boženy Němcové ve světle privátní a časopisecké kritiky / 7
(Lubomír Sůva)

INTERVIEW / ROZHOVOR

Olga Lomová a Melissa Shih-Hui Lin / 17
(Dalibor Dobiáš)

HOW I TEACH... / JAK UČÍM...

Další vzdělávání učitelů v rámci Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka / 29
(Dana Havlíková)

REVIEW / RECENZE

Karl-Heinz Gmehling (2022): *Konstellationen der Flucht in ausgewählten Werken von Ota Filip und Jan Faktor. Eine raumnarratologische Analyse.* / 35
(Jan Kubica)

Varia / 39

Member News / Zprávy členů asociace / 40

This spring's issue of Czech Language News focuses on a variety of literary topics: its two longest articles span the Czech cultural and linguistic scene from the beginnings of the national revival to the current day.

Lubomír Sůva's article on the fairy tales of Božena Němcová proposes an analytical look at the way the renowned author approached her craft. He draws on the sort of methods applied to scholarship of the Brothers Grimm, albeit in the much less well documented context in which Němcová published her tales. Using her correspondence and early reviews of the *Národní báchorky a pověsti*, Sůva demonstrates the similarities in methods and ideological positions between the two national chroniclers of folk literature.

In the second article of this issue, Dalibor Dobiáš presents us with a unique double interview. His interviewees are Olga Lomová, professor of Chinese studies at Charles University's Faculty of Arts, and Melissa Shih-Hui, associate professor of Czech studies at National Chengchi University in Taipei, Taiwan. Their conversation ranges across a broad range of topics, from the teaching of Czech as a foreign language in Taiwan and elsewhere in China to the complexities that Czech political leaders have encountered in negotiating the fraught relationship between mainland China and Taiwan. Dobiáš has performed a real service in bringing to Western attention an increasingly important area of Czech studies in Asia that we should all be more closely aware of.

Finally, the *How I Teach/Jak učím...* section brings us news of training opportunities offered by the Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, which will undoubtedly be of interest to many members. Happy reading!

Neil Bermel
University of Sheffield

„Snad je to chyba, že jsem to sprosté děťátko trochu fábory a kvítím vyšňořila.“ Pohádky Boženy Němcové ve světle privátní a časopisecké kritiky

Lubomír Sůva

Co utvářelo pohádky Boženy Němcové? Jak vůbec vznikly? Pokud se na pohádky budeme dívat pouze převažující perspektivou 19. a 20. století, je odpověď jednoduchá: Nijak, pohádky byly prostě zapsány podle toho, jak jsou tradovány v lidu obecném, a pro knižní vydání byly případně „v lidovém duchu“ trochu upraveny. Pokud ovšem začneme studovat texty Němcové a dalších jejích soupeřů podrobněji, uvidíme, že je odpověď složitější a že na jejich utváření měla zásadní vliv dobová očekávání, na žánr „lidové pohádky“ kladená. Tato očekávání jsou podle mého zásadně formována výstupy německého romantismu, a v oblasti pohádky konkrétně sbírkou bratří Grimmů *Pohádky pro děti a domov* (*Kinder-und Hausmärchen*, zkráceně KHM; 1. vydání sv. I 1812, sv. II 1815; vydání poslední ruky 1857). Pro bližší porozumění tomu, co Grimmové od žánru pohádky očekávali, jak a odkud svůj materiál sbírali a jak s ním pracovali, by byla nutná hlubší sonda do metodologie, ideového zázemí i praxe jejich sbírky, na kterou bohužel nemáme v tuto chvíli prostor. Pro zjednodušení lze snad jen říci, že Grimmové čerpali z různých zdrojů, knižních i ústních, které kombinovali dohromady, že své pohádky kontinuálně přepisovali a upravovali, aby se za horizontem skutečného dobového materiálu vytvořila jejich hledaná, „původní“ („rekonstruovaná“) a takzvaně „lidová“ pohádka, která stála podle jejich přesvědčení kdesi na počátku národní mytologie a literatury; ve výsledku pak vznikl zcela nový literární útvar, který do té doby neexistoval, „umělá lidová pohádka“ či „žánr Grimm“ („Gattung Grimm“), jak ho trefně nazval André Jolles (Jolles 1956: 182). V jeho pozadí stojí touha vytvořit „objektivní“ poezii, která nebude deformována subjektivním náhledem autora, poezii vzniklou „samu od sebe“ a přetrvávající věky, poezii všech a pro všechny, tvořící fundament a duchovní trest nově vznikajících a formujících se států a národů – proto ta touha romantických autorů skrýt se za svým

materiálem a publikovat jej v roli pouhých „vydavatelů“. A proto tak velká nedůtklivost vůči pokusům o rozkrytí romantických tvůrčích principů v zideologizovaném 20. století, které se na základě literárních děl romantické epochy, jež byly mylně označeny a chápány jako skutečné prehistorické prameny národního písemnictví, pokoušelo reklamovat velmi konkrétní územní požadavky či nároky jedné určité „nadřazené“ společenské třídy či lidské „rasy“.

V případě bratří Grimmů (Jacob 1785–1863, Wilhelm 1786–1859) lze – odváží-li se člověk vybočit z naznačeného ideologického čtení – toto vytváření „lidové“ pohádky velmi dobře doložit pomocí srovnání rukopisů s publikovanými pohádkami a jejich variantami v mnoha různých edicích jejich sbírky, kterou Grimmové přes 40 let, vždy v novém „rozšířeném a vylepšeném vydání“ („vermehrte und verbesserte Auflage“; srv. např. titulní strana prvního svazku druhého vydání KHM z r. 1819, ale obdobně i ve vydáních následujících s výjimkou vydání poslední ruky) kontinuálně přepisovali a doplňovali, a která tak poskytuje vynikající bázi pro nejrůznější typy bádání. V případě sbírky Boženy Němcové *Národní báchorky a pověsti* (vyšla v sedmi svazcích mezi lety 1845–1857) jsou naše možnosti podstatně užší, protože na rozdíl od Grimmů nemáme až na jednu jedinou výjimku k dispozici jak rukopisy pohádek, tak ani jejich různé varianty; svou sbírku vydala Němcová za svého života pouze dvakrát, textově v de facto nezměněné podobě. O to důležitější vodítko nám poskytuje jednak ona doložitelná znalost grimmovské metodologie na straně jedné, která dává možnost usuzovat na obdobné tvůrčí procesy i v případě Němcové, a především dobová časopisecká a privátní kritika Němcové sbírky na straně druhé, díky které můžeme nahlédnout přímo pod pokličku toho, jak a z jakého materiálu její pohádky ve skutečnosti vznikaly a jaká dobová očekávání a tlaky její sbírku formovaly. Proto zde nejdřív shrnu (a následně okomentuji) de facto všechna vyjádření, která od Němcové o jejich pohádkách máme; později je dám do souvislosti s dobovou časopiseckou kritikou a estetickými preferencemi, ke kterým se autorka přihlašuje.

Prakticky jedinou přímou informací o tom, co si Němcová o svých pohádkách myslela a jak s nimi autorsky naložila, máme z její korespondence s Bohuslavou Rajskou-Čelakovskou, manželkou Františka Ladislava Čelakovského, která s ním v té době žila v místě jeho slovanské profesury ve Vratislavi. Dne 20. května 1845, tedy ještě před vydáním 1. svazku svých

pohádek, píše Němcová Čelakovské: „Nasbírala jsem ty něžné kvítka po me-
zích a lukách naš[í] drahé vlasti a do věnečka je uvila. Komu bych je měla
věnovati, než mé nejmilejší přítelkyni?“ (KOR I: 28)

Dne 24. července 1845, tj. po vydání 1. svazku a před vydáním 2. svazku,
píše Němcová opět Čelakovské: „Je to jen sebraná věc, a přece musím hlavu
pod ostrý meč kritiky sklonit. Jeden povídá, že to není dost národně vy-
pravováno, druhý, že je snad mnoho přidáno, a naše vlastenky mně docela
všecko odepřely, že jsem to ani sama nepsala. [...] Já je napsala, jak je lid
povídá, ovšemže některé hloupé zbytečnosti vynechat se musejí; snad je
to chyba, že jsem to sprosté dětátko trochu fáborny a kvítím vyšňořila. Ale
nemohu si jinak pomoci. Tak jako Erben své Tři přád[le]ny v loňské Včele
vypravuje, nebudu snad nikdy umět vypravovat, leč bych dlouho na venku
byla a ducha národního skrz na skrze tak pojala jako on. Ta jediná Jak
Jaromil k štěstí přišel, ta není docela národní; kousek látky jsem si pama-
tovala z dětských let, a že se mi líbila, přidělala jsem si to ostatní sama.“
(KOR I: 31)

Ve svých *Obrazech z okolí Domažlického*, z 6. prosince 1845 (v *Květech*
číslo 146, s. 586), které vyšly po vydání prvního a druhého svazku a po
přestěhování rodiny Němcových do Domažlic, píše Němcová následující;
jde přitom o její první veřejné vyjádření k tématu pohádky: „Národních
povědek je zde veliké množství. Nejoblíbenější jsou krátké vtipné a směšné
anekdoty, o nichž se myslí, že se vskutku přihodily; starší báchorky, třeba
sebebásničtější, nejsou v takové vážnosti.“ (BNS III: 15) A 14. února 1846,
tj. ještě před vydáním 3. svazku pohádek, píše Němcová Čelakovské: „Do
čtvrtého svazku mám udělat předmluvu a přiznat se, co je moje, a co ná-
rodní; udělám to, ač neráda musím se k mnohému přiznat, co není národní,
a budou mi to za zlé pokládat. Mně to nedá, když slyším pohádku, ale doce-
la převrácenou a zostuděnou, abych ji tak napsala; přidám, kde je potřeba,
ze svého a to nehezky vynechám. Celé jsem udělala ale jenom dvě a více
žádnou neudělám.“ (KOR I: 42)

Svému vydavateli Pospíšilovi píše Němcová 11. července 1846, tj. po vy-
dání třetího svazku a po jeho negativní recenzi od Jakuba Malého: „Pan kri-
tikant se trochu přenáhlil, a zvláště, kde mi nedbalost předstírá. Při prvních
svazcích se povídalo, že píši málo národně, chtěla jsem chybu dle možnosti
napravit, není to zase vhod.“ (KOR I: 48) A konečně 25. listopadu 1846, po
vydání 4. a 5. svazku, píše Němcová Čelakovské: „Někteří mi vytýkali při

prvních, že jsou na *národní* tuze poetické, abych je vypravovala docela prostě, nyní se to zase nelíbí; já nevím, jak bych přišla vhod. Víím, že některá trochu lehko pracovaná, ale to je tím: některá látka více těší, a já se s větší libostí do ní vpravím, některá méně, a chuti ubyde. Je to ovšem chyba, kterou musím odložit.“ (KOR I: 50)

Tyto poetologické úvahy Němcové lze shrnout následovně: V chronologicky řazeném materiálu je především za prvé patrné, jak Němcová stále více přiznává vlastní podíl a vlastní úpravu finálních verzí pohádek. Zatímco na začátku velmi opatrně hovoří o „něžných do věnečka uvitých kvítcích nasbíraných po mezích a lukách naší drahé vlasti“ – což navíc odkazuje na pohádky prvního (a druhého) svazku, které napsala v Praze! – mluví v dalším dopise o některých „hloupých zbytečnostech“, které „ovšemže vynechat se musejí“ a o „sprostém dětátku“ které „trochu fáborny a kvítím vyšňořila“, aby nakonec přiznala, že „sama“ napsala „pouze“ dvě pohádky, což by – pokud zde Němcová odkazuje pouze na to, co již bylo otištěno – znamenalo dvě z jedenácti tehdy vydaných pohádek, a tedy téměř pětinu (18%) z celkového dosavadního materiálu! Na samém konci, po vydání pátého svazku, dokonce přiznává jako svou „chybu“, že na některých pohádkách pracovala méně než na jiných, a končí předsevzetím to v budoucnu změnit („Vím, že některá trochu lehko pracovaná, ale to je tím: některá látka více těší, a já se s větší libostí do ní vpravím, některá méně, a chuti ubyde. Je to ovšem chyba, kterou musím odložit.“). Lze však předpokládat, že i přes tato již poměrně otevřená vyjádření si Němcová nechala některé informace o skutečném původu svého materiálu pro sebe, a to i vůči své dobré přítelkyni. Václav Tille (a příležitostně i jiní) to prokázal na jednotlivých případech a ukázal, že Němcová vycházela nejen z dobového ústního podání, ale i z různých českých či německých pramenů či z podání vypravěčů, kteří byli s největší pravděpodobností tak či onak ovlivněni literární tradicí. Celkově je situace velmi podobná situaci u Grimmů: cílem je reprodukovat příběhy v předpokládané „původní podobě“, kterou je třeba „rekonstruovat“: „Mně to nedá, když slyším pohádku, ale docela převrácenou a zostuděnou, abych ji tak napsala; přidám, kde je potřeba, ze svého a to nehezky vynechám.“ Za tímto účelem je přípustné sáhnout po *jakémkoli* materiálu, který je vnímán jako „lidový“, takže nakonec získáme příběhy, o jejichž pramenech není nic bližšího známo a jejichž zpracování je zcela v rukou příslušného „sběratele“ a „vydavatele“.

S otázkou zpracování a původu materiálu ve sbírce za druhé úzce souvisí otázka její recepce, a to konkrétně v tom, jak moc Němcové vadila představa doplnit svou sbírku předmluvou, kde by se měla ke své pracovní metodě a k původu svých pohádek vyjádřit; také k tomu nakonec nedošlo a sbírka zůstala bez předmluvy: „Do čtvrtého svazku mám udělat předmluvu a přiznat se, co je moje, a co národní; udělám to, ač neráda musím se k mnohému přiznat, co není národní, a budou mi to za zlé pokládat“. Na jedné straně je zde cítit legitimační tlak konkurenční německé kultury vůči českým emancipačním snahám: požadavek na předmluvu se příznačně objevil v německé recenzi prvních dvou svazků pohádek Němcové (*Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*, ročník 3 [1845], s. 351; přetištěno v ŽBN I: 160). Na druhou stranu jsou to však také sami Češi, kdo se cítí povinni v rámci této romantickými myšlenkami podněcované soutěže národních kultur zmíněnému legitimačnímu tlaku čelit a poskytnout ze své strany odpovídající odpověď. Několikrát – například hned v titulu sbírky (*Národní báchorky a pověsti*) a v jejím věnování („Milé přítelkyni své / Paní / Bohuslavě Čelakovské / připisuje / tyto památky národní / Božena Němcová.“) – se v souvislosti s pohádkami zdůrazňuje, že jde o sbírku „národních památek“, „českých lidových pohádek“, a později, v souvislosti s 3. a 4. svazkem, se v otištěných kritikách nebo spíš drobných časopiseckých glosách o sbírce opakuje výslovné ujištění, že autorka se nyní „drží přísněji vypravování samého lidu bez proměny“, jak píše *Pražské noviny* 8. června 1846 (č. 46, s. 198; cit. podle ŽBN I: 217) či, jak se píše v časopise *Poutník* vydávaném Němcové a Erbenovým přítelem K. V. Zapem: „Vážená p.[aní] spisovatelka podala nasbíranou z národu látku v 3. a tomto 4tém svazku ponejvíce tak, jak ji z úst našeho lidu přejala, kdož by to měl haněti?“ (cit. podle BÁCH [1903]-[1904], IV: 145).

Na základě těchto kritik či zmínek by se tak mohlo zdát, že prvním dvěma svazkům bylo zřejmě vytýkáno, že jsou vyprávěny příliš „poeticky“ (tj. „nikoliv věrně podle originálu“). Kromě zmíněných časopiseckých glos to takto, byť s jistým zpožděním (po vydání svazků 4 a 5), komentuje i sama Němcová: „Některí mi vytýkali při prvních, že jsou na *národní* tuze poetické, abych je vypravovala docela prostě, nyní se to zase nelíbí; já nevím, jak bych přišla vhod“. Je přitom paradoxní, že kritika, na kterou se Němcová po dopsání 2. svazku snaží svým psaním reagovat, nezaznívá v *žádné* z publikovaných recenzí, ba naopak: Němcová je za své „poetické“

zpracování bez výjimky chválena, přičemž je jejími prvními prominentními kritiky J. K. Tylem, K. H. Borovským i Karlem Sabinou opakovaně zdůrazňováno, že takové „poetické“ zpracování je v tomto případě téměř nezbytné a jediné vhodné (recenze vyšly v *Květech* č. 86, 19.07. 1845, s. 344, *České včele* č. 62, 05.08.1845, s. 251–252 a *Ost und West* roč. 9, č. 67, 22.08.1845, s. 267–268; první dvě recenze přetištěny v *ŽBN I*: 145–146; 148–150). Tento paradox lze dále rozvinout: Právě tam, kde se Němcová ve třetím svazku v některých pohádkách zřejmě krátce pokusila opřít o skutečnou lidovou slovesnost, vzdaluje se od ideálu romantické „lidové pohádky“, která je koncepčně založena nikoli na *dokumentaci*, nýbrž na „rekonstrukci“, čili – bez obalu řečeno – na původní tvorbě na základě daného materiálu. A právě v tomto bodě se nejzřetelněji projevuje rozpor mezi dobovými očekáváními od žánru pohádky a tehdejší skutečným stavem ústní slovesnosti, která je pro romantiky plná „cizích“ příměsí a jinak „nepůvodních“ prvků, od nichž je třeba ji „očistit“. Odklon od „poetického“ tj. uměleckého způsobu vyprávění pohádek, kterého se Němcová ve své sbírce drží, je kritiky přijímán s nelibostí, zatímco návrat k romantickému nebo v širším smyslu „uměleckému“ podání je vítán. Nejen Němcová, ale i současní kritici se tu tak pokoušejí smířit dva protichůdné požadavky na „českou sbírku lidových pohádek“, tj. požadavek „národní autenticity“ a „původnosti“ na jedné straně s „poetičností“, jež se opírá o romantické poetologické postuláty, na straně druhé.

Ve skutečnosti jde však o dva požadavky, které jsou v principu nesmiřitelné. Buď může být Němcové sbírka romantickou sbírkou pohádek, novým žánrem romantiky vytvořené „lidové pohádky“ a tedy oním, pro české potřeby adaptovaným, „žánrem Grimm“ (kterou je), a bude tak odpovídat náročným dobovým literárním požadavkům a jako taková, paradoxně, plnit důležitou roli v procesu národní emancipace a v utváření národní literatury. Anebo bude dokumentem a zůstane tak z literárního i společenského hlediska na okraji. Toto platí jak pro Grimmy, tak pro Němcovou. Co ovšem ve srovnání s Grimmy u Němcové zarazí, je její zvýšené tajnůstkářství; zatímco Grimmové občas alespoň naznačí, že s pohádkou autorsky pracují, a *do určité míry* se i otevřeně vyjadřují o svých pramenech, Němcová o svých zdrojích a způsobu práce navenek až na naprosté výjimky, se kterými jsme se právě seznámili, zarytě mlčí. Toto tajnůstkářství lze interpretovat jako obranný reflex proti za její doby už posunutému paradigmatu, který to, co

grimmovské pohádky a jiné produkty „lidové slovesnosti“ ve skutečnosti *nej*sou, tedy „mezi lidem obecným doslova sesbíraná prastará lidová/národní poezie“ najednou po „sběratelích“ tvrdě vyžaduje. Drobný detail je vidět už v tom, že zatímco Grimmové hovoří především o „přírodní“ či „lidové“ poezii („Naturpoesie“, „Volksdichtung“), Němcová, ale i její současníci K. J. Erben, Jakub Malý či Matěj Mikšíček používají ve 30.-50. letech 19. století už právě slovo „národní“, tj. přibývá tu artikulovaný záměr využít těchto „nejstarších slovesných památek našeho národa“ k politickému boji. V takové atmosféře posunutého paradigmatu už Němcová ani kdokoliv jiný prakticky nemá možnost o původu veškerých „sbírek“ „lidového“ materiálu hovořit zcela pravdivě; což se později, jak už naznačeno, ještě dále vyhróti ve 20. století, za dob národního socialismu a později pod taktovkou komunistické literární vědy a folkloristiky, kdy se pohádky a jiné romantické produkty „lidové“ slovesnosti jako domnělé prameny národní prehistorie a národního ducha stanou ve jménu té které vládnoucí ideologie prakticky nedotknutelnými.

Za třetí a naposled lze orientaci Němcové na romantickou školu, a tím i její potřebu vytvořit a stylizovat svou sbírku v souladu s nejmodernějšími evropskými literárními tendencemi své doby, odvodit i z jejích estetických preferencí. Výmluvná je v tomto ohledu výše citovaná poznámka, v níž Němcová označuje za svůj nedostižný estetický vzor svého mentora K. J. Erbeny: „Tak jako Erben své Tři přád[le]ny v loňské Včele vypravuje, nebudu snad nikdy umět vypravovat, leč bych dlouho na venku byla a ducha národního skrz na skrze tak pojala jako on.“ Němcová zde naráží na Erbenovu pohádku *O třech přadlenách*, která vyšla v dubnu 1844 v časopise *Česká včela* s podtitulem *Česká národní báchorka, ze sbírky K. Jaromíra Erbeny* (02. a 05.04.1844, č. 27 a 28, s. 105–107, 109–110). V této souvislosti je ovšem důležité poznamenat, že tato Němcovou tak chválená a mimochodem již nejpozději v 17. století písemně německy doložená Erbenova pohádka je, jak už v roce 1909 zjistil Václav Tille a jak jsem mohl ještě dále zpřesnit svými výzkumy, ve formě a obsahu de facto identická s pohádkou bratří Grimmů *O třech přadlenách* (KHM 14 *Die drei Spinnerinnen*; srv. Tille 1909: 68–71; Sůva 2022: 132, pozn. 192). Němcová se zde tedy, skrze hluboké vyznání Erbenovi orientuje – ať už vědomě, či nevědomě – na vyprávěcí model bratří Grimmů, kteří se tak stávají hned na počátku její literární kariéry jedním z jejich významných literárních vzorů a inspirátorů.

Zásadní konkrétní podněty pro svou koncepci žánru „lidové pohádky“ i pro použitou metodu romantické rekonstrukce získala Němcová zřejmě od Václava Nebeského a také právě od Erbeny, který si všiml jejích časopisecky publikovaných pověstí, a s nímž byla v kontaktu ještě před vydáním své sbírky; Erbenův učitel Šafařík (a zřejmě i Erben sám) byl s Jacobem Grimmem v přímém korespondenčním kontaktu. Němcové nenápadná poznámka po odchodu z Prahy do Domažlic, že na venkově převažují „krátké vtipné a směšné anekdoty, o nichž se myslí, že se vskutku přihodily“ a že „starší báchorky, třeba sebebásničtější, nejsou v takové vážnosti“ svědčí o tom, že alespoň do jisté míry sdílela romantické přesvědčení o historické prioritě kouzelné či zvířecí pohádky, a tedy i o pomalém „rozpadu“ jejího „původního“, „naivně-okouzleného“ pohledu na svět, a současně s tím i přesvědčení o zakotvení pohádky v mýtu. Ve většině případů pak Němcová tomuto pojetí přizpůsobuje i zpracování svého materiálu. Jak se dá doložit podrobným srovnáním jejích a grimmovských pohádek, snažila se i Němcová ve svých textech reprodukovat „původní“, „naivně jednoduchý“ vypravěčský styl, zdůraznit vše „archetypální“ a „mytologické“ a využít tyto motivy k řešení zápletek svých pohádek, a konečně odstranit ze svých textů hrubosti a obscénnosti, které se tak často vyskytují v ústní tradici, a nechat tak vystoupit do popředí „čistotu“, „přirozenost“ a nadčasovou „moudrost“ údajného „lidového vypravěče“. To už by ovšem bylo na jiné povídání. Pro tuto chvíli jen shrnuji, že Němcové sbírka pohádek by bez dobové kritiky a bez dobových, sbírkou bratří Grimmů vzbuzených očekávání na tento žánrový typ tzv. „lidové pohádky“, určitě neměla onu dnes klasickou, nám důvěrně známou podobu – pokud by vůbec byla napsána.

Citovaná literatura:

Základ pro tento text tvoří moje přednáška pro Učenou společnost České Republiky, proslovená 6. června 2020, a dále pak moje citovaná dizertace (Sůva 2022), kde je také možno dohledat další detaily, citace a literaturu k některým zde pouze naznačeným tématům.

BÁCH [1903]–[1904] = Němcová, Božena: *Národní báchorky a pověsti od Boženy Němcové*. Ed. Václav Tille. Sv. 1–4. Praha [1903]–[1904].

BNS = *Spisy Boženy Němcové*. Ed. Bohuslav Havránek aj. Sv. 1–15. Praha 1950–1961.

Jolles 1956 = Jolles, André: *Einfache Formen. Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabile, Märchen, Witz*. Halle (Saale)² 1956.

KOR = Němcová, Božena: *Korespondence*. Ed. Robert Adam, Jaroslava Janáčková, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová-Římalová a Stanislav Wimmer. Sv. 1–4. Praha 2003–2007.

Tille 1909 = Tille, Václav: *České pohádky do roku 1848*. Praha 1909.

Sůva 2022 = Sůva, Lubomír: *Der tschechische Himmel liegt in der Hölle. Märchen von Božena Němcová und den Brüdern Grimm im Vergleich*. Weimar 2022.

ŽBN = *Život Boženy Němcové: dopisy a dokumenty*. Ed. Miloslav Novotný. Sv. 1–6. Praha 1951–1959.

Dr. Lubomír Sůva studoval divadelní dramaturgii na JAMU v Brně, pracoval jako dramaturg v Divadle Polárka a jako redaktor v nakladatelství Větrné mlýny; v současné době působí jako lektor českého jazyka na univerzitě v Göttingenu. Dlouhodobě se věnuje tématu pohádky; nejprve jako autor v rámci svého působení v divadle, později ve svých odborných studiích. Za jeho dizertaci o srovnání pohádek bratří Grimmů a Boženy Němcové mu byla mimo jiné udělena cena Schroubkova fondu a cena Lutze Röhricha. Kontakt: lsuva@gwdg.de

Olga Lomová a Melissa Shih-Hui Lin

Český jazyk se na Národní univerzitě Chengchi v Tchaj-peji na Tchaj-wanu vyučuje již od roku 2007, bohemistika jako obor se tu však etabluje postupně. V jakých podmínkách k tomu dochází, co se za patnáct let podařilo a jaké jsou aktuální výzvy oboru? O těchto otázkách jsme hovořili s průkopnicí bohemistiky na Tchaj-wanu, lingvistkou a překladatelkou Melissou Shih-Hui Lin, docentkou slovanských jazyků na univerzitě Chengchi v Tchaj-peji, a s profesorkou sinologie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity a překladatelkou Olgou Lomovou.

Prezident Zeman v roce 2019 vyznamenal medailí Za zásluhy I. stupně docentku češtiny na Pekingské univerzitě cizích jazyků Sü Wej-ču. Napsala jste, paní Lomová, že volba laureátky měla spíš politické, než kulturní důvody a hlavně jste upozornila, že ve stínu zůstává nejstarší generace bohemistů v Čínské lidové republice (ČLR), jejíž osobnosti jako Liou Singchan byly tehdy ještě naživu. Čím bylo dílo této generace tak jedinečné? Opravdu v něčem zasahuje také do dnešní doby?

Olga Lomová: Začala bych poznámkou ke svému článku.¹ Přišlo mi líto, že když už český prezident dává cenu za překlady do čínštiny, neocení někoho z velkých překladatelů, kteří zároveň uvedli českou literaturu do ČLR a získali pro ni nadšenou čtenářskou obec. Když se dnes překládá do čínštiny, vědí čtenáři, kteří mají zájem, o tom, že tu česká literatura je, právě díky nim. Tito vynikající překladatelé českou literaturu považovali za víc než obživu. Chytla je za srdce a považovali ji za něco důležitého. S některými z nich jsem se znala osobně, a to i proto, že když jsem byla v Pekingu, obraceli se na mě a chtěli konzultovat některé detaily svých překladů. Například když paní Jang Le-jün překládala Kunderovo *Umění románu* a chtěla po mně, abych jí pomohla s některými pasážemi z Vančurovy *Markéty Lazarové*, uvědomila

Olga Lomová

jsm si, s jakou hlubokou znalostí češtiny, citem pro tento jazyk a znalostí literatury pracuje. Jinak bych zmínila dvě roviny: Je tu historický kontext, padesátá léta, kdy Československo a ČLR vykročily stejným směrem budování socialismu, a v ČLR byla založena bohemistika, byly podporovány studium češtiny, překlady a jejich vydávání. Samozřejmě se překládaly konjunkturální, politické tituly. Jenže první generace bohemistů měla zároveň jiný zájem. V daném kontextu objevovala s nadšením něco, co pro ni bylo nikoli jen běžnou součástí politické práce, ale velkou, osobně prožívanou evropskou literaturou. Nechci se tu pouštět do dějin moderní čínské literatury, ale ta je postavena na překladech, trochu jako naše národní obrození, na hledání inspirací v Evropě, a nikoli na staré čínské tradici, kterou mnozí Češi znají a obdivují. S tou se naopak střetává. V tomhle smyslu tito překladatelé nejen uvedli českou literaturu do ČLR, ale obohatili i moderní čínskou literaturu.

Bylo by tedy možné říct, že jako jsou v nejnovější polské literatuře autoři, kteří píšou trochu jako Bohumil Hrabal, nalézají v jeho stylu něco nového a pro ně zásadního, i v části čínské literatury od padesátých let – možná ještě ve větší míře – lze sledovat české ozvuky, a toto téma jen čeká na své důkladné zpracování?

Melissa Lin

Olga Lomová: Asi ano, to skutečně nikdo nezmapoval. V ČLR je to složitější v tom, že počátek působení překladů české literatury spadá do padesátých let, kdy i zde, navzdory politickým poměrům a tvrdé kontrole, existoval jistý prostor pro kvalitní literaturu. Ale v závěru tohoto desetiletí to končilo, vše bylo ideologizováno do extrému a mluvit jinak, než jak bylo předepsáno, se stalo tak nebezpečným, že tu nastala mezera. K oživení došlo zase až od konce sedmdesátých let, kdy čínští čtenáři objevili Kafku, pro ně velkého českého spisovatele bez ohledu na to, že psal německy. Vše jako by se začalo vytvářet znovu. Když se podíváte na rozhovory nebo navštívíte vystoupení čínských autorů, kteří přijíždějí do Prahy, bývají jmenováni Hašek, Kundera, Kafka jako zásadní autoři pro jejich vlastní tvorbu. Pak se objevují jednotlivci, kteří zmíní Čapka, Seiferta jako básníka. Velké jméno, zvláště od devadesátých let, je Hrabal.

Na VI. kongresu světové literárněvědné bohemistiky v roce 2022 jste hovořila o rozdílných dominantách v překladu české literatury v ČLR a na Tchaj-wanu. Lze, paní Lin, v tomto případě vůbec hovořit o jedné kultuře?
Melissa Lin: Už v roce 1985 se objevila v prestižním časopise *Language studies* Roberta L. Chenga, která se zabývala srovnáním mandarínštiny na

Tchaj-wanu a v ČLR. Tchajwanská čínština, už tak varianta čínštiny, se utvářela jako samostatný jazyk. Jinou perspektivu přinesl například článek profesorky Hui Wang ze Singapuru v časopise *Taiwan Journal of Chinese as a Second Language* z roku 2007, která prozkoumala distribuci čínských slov v našich učebnicích pro základní školy, srovnala je se Singapurem a s ČLR, a zjistila, že ve všech třech regionech se shoduje pouze 12 %, respektive ve dvou regionech 19 % tohoto lexika. Nejde ovšem jen o pravopis a slovní zásobu, ale třeba i o gramatiku: jak ukázal Robert M. Sanders v *Journal of Chinese Linguistics* v roce 1992, používáme například hodně modálních sloves, podobně jako jsou v češtině, a ta nemají v ČLR takový význam, pro nás jsou však jako i modalita obecně velmi užitečná.

Jazyk se tedy vyvíjí, a to se týká i překladu. Překlad do spisovné čínštiny, jak se užívá v ČLR, je pro mě něco velmi vzdáleného. Rozumím mu, protože jsem ji studovala, ale nepůsobí na mě ani na další. Máme jiný jazyk a jiné kulturní pozadí. Jestliže tedy vydáme a budeme propagovat Bohumila Hrabala na Tchaj-wanu, vybereme si nejspíš nějaké krátké, známější dílo, které přeložíme do naší varianty čínštiny. Jinak budeme spíše nejdříve modifikovat do svého systému čínskou verzi, jak se užívá v ČLR, a tato modifikace bude často něčím na způsob překladu. I taková práce má ovšem nemalé náklady. Tchajwanští nakladatelé musejí do překladu z čínštiny investovat asi pět set českých korun za tisíc slov, což není vzhledem k velikosti tchajwanského trhu zanedbatelná částka. Jedná se o literaturu, nikoli obchodní smlouvu, není tedy možné uplatnit mechanický, strojový překlad, a nutná jsou řešení, která odpovídají rozdílům jazyků.

Dám vám tu ještě jeden příklad, opět se týká Sü Wej-ču, aniž bych ji chtěla jakkoliv kritizovat. V roce 2018 přeložila Hrabalovy *Slavnosti sněženek* a v roce 2020 jsme chtěli překlad vydat upravený podle požadavků tchajwanské standardní čínštiny. Nakladatel jej však chtěl přizpůsobit a v této souvislosti se mnou hovořil také o titulu tohoto překladu. Když jsem se Sü Wej-ču, jejíž čeština je perfektní, ptala na její řešení, které považuji za příznakové, řekla mi, že se inspirovala v ČLR populárním filmem *Sound of music*, kde však jde o protěž. Na Tchaj-wanu bylo potřeba titul modifikovat, jelikož asociace (také spojené s tímto filmem) jsou zde jiné, nejedná se pouze o podobnost mezi květinami s malými bílými květy, s čímž Sü Wej-ču nakonec souhlasila. Nejen vznik, ale i modifikace překladů je tak složitý, dlouhý proces, a jak jsem říkala, tchajwanský trh

s českou literaturou není velký. Cestou, jak uvést na Tchaj-wan kvalitní českou literaturu, je každopádně využít to, co už bylo přeloženo v ČLR a adaptovat pro místní podmínky. Neznamená to však, že se jedná o jeden trh. A jestliže bylo do čínštiny přeloženo hodně českých děl, týká se to ČLR, a nikoli Tchaj-wanu.

Když jsme chystali jeden z veřejných pořadů na Kongresu, překvapilo mě, že Europeana Patrika Ouředníka, která tam měla zaznít také v čínštině, byla na Tchaj-wanu podle všeho přeložena z angličtiny. Přitom Ouředník si na překladech zakládá. Ukazují se i v tomto případě omezení překladů z češtiny, a platí tak stále vaše výtky, že překladatelů z češtiny je u vás málo?
Melissa Lin: Musím říct, že, když jsem dostala váš e-mail a dozvěděla se, že *Europeana* máme přeložena na Tchaj-wanu, byla jsem velmi překvapena. Hned jsem šla do knihovny, a našla je v oddělení geografie a historie, a nikoli krásné literatury. Neptala jsem se sice dále, proč byla kniha vydána a zařazena takovým způsobem, ale myslím, že ji všichni vnímali jako dílo o historii, její interpretaci, něco, co se nevztahuje k literatuře. To je opravdu škoda.

Vrátíme-li se ještě k vlnám zájmu o české autorky a autory v ČLR, chtěl bych se zeptat konkrétněji. V čem v průběhu doby v ČLR a na Tchaj-wanu zaujali? Víme, že i u nás proběhla první vlna zájmu o Kafku v šedesátých letech na pozadí politicko-kulturních proměn, v kterých mohly existenční otázky člověka a střetu s mechanickými systémy naplno vystoupit. A v jakých, možná odlišných souvislostech jsou tito autoři vnímáni? Říkaly jste třeba, že u nás často přeceňovaná otázka jazyka nehraje takovou roli...

Olga Lomová: Mám zkušenost z ČLR, že když se mě někdy ptají, jakým jazykem u nás mluvíme, a já řeknu, jsem Češka, není pro ně samozřejmé, že tedy mluvíme česky. Druhá věc je, že v ČLR – a to ani mezi spisovateli – není zvyk, že překládat se musí z originálu. Pamatuju si, že jeden čas jezdili do Prahy čínští spisovatelé, já moderovala diskuse a podobně, a oni mi dávali své knihy v překladech do angličtiny a říkali, že kdybych je chtěla přeložit, tak tady jsou. A když jsem namítala, že je přece nebudu překládat z angličtiny, pochopila jsem, že pro mnoho z nich – samozřejmě generalizuju – toto nepředstavuje problém. Pak už je nakladatel,

který si řekne, že nebude shánět bohemistu a překlad mu rychleji pořídí jeho osvědčený překladatel z angličtiny nebo němčiny, něčím naprosto konsekvantním.

Pokud jde o kontexty zájmu o české autory v ČLR: Když v roce 1979 nastalo po hrůzách kulturní revoluce určité uvolnění v kulturní oblasti, kde byla předtím naprosto devastována intelektuální vrstva, objevila se silná snaha kriticky promyslet politický systém a jeho vztah k jednotlivci, člověku jako hodnotě o sobě, něco, od čeho se mimochodem dnešní propaganda opět odvrací, a zatímco člověk pro ni neznamena nic, hlásá velké znovuzrození čínského národa. V tomto kontextu se na konci sedmdesátých let pochopitelně nabízeli autoři, kteří nejen prvoplánově kriticky referovali o politickém systému, ale ukazovali osud jednotlivce, jeho možnosti a limity v prostředí, které si jeho individualitu nárokuje. Proto Kundera, Kafka, proto koneckonců i *Švejk* a Hrabal. Má to své politické pozadí, i když neproběhla liblická konference a ani čínští autoři pochopitelně nevnímali překlady jen jako politiku.

Dnešní překladatel vychází především z toho, že Hrabal je zkrátka slavný spisovatel, a sotva uvažuje o dalších souvislostech, mimo jiné i proto, že se změnil společenský kontext vydávání literatury. Taky si myslím – a to je generační záležitost – že by si nelámal hlavu, kdyby mu nakladatel řekl, že to či ono v překladu zůstat nemůže, a bude cenzurováno. Cenzura se totiž dnes děje naprosto běžně a takový Ivan Klíma, který se hodně překládá – je jednoduchý –, sice v ČLR normálně vychází, ale je-li tam náhodou nějaké místo, které by působilo jako k politickému systému nelichotivé, bývá pozměněno a stávají se z něj nevinné povídky z každodenního života.

Melissa Lin: Na Tchaj-wanu zná každý samozřejmě Kafku. Když zmíníte Českou republiku, bude většina lidí myslet na něj a taky na Milana Kunderu. Dnešní mladá generace ale pomalu vnímá, že existují i další čeští autoři, samozřejmě opět Bohumil Hrabal. Má ohlas díky propagaci ze strany nakladatelů, ale jistě i díky popularitě Menzelových filmů a velké kultuře kinematografie, která vede k literatuře, obecně. Proč je v ČLR tak populární Ivan Klíma, by bylo velmi dobré výzkumné téma, jistě tu jde také o seznámení čínských čtenářů se zemí a kulturou, s níž chtějí kooperovat v rámci Nové Hedvábné stezky. Pro Čínany je důležité také rozumět jejich novým partnerům v Evropě. Na Tchaj-wanu máme z Klímy jen jeden překlad, *Duch*

Prahy, a ten byl pořízen z angličtiny, jde tedy o eseje, a nakladatel je z ČR, China Times.

Sama ale hledám z české literatury ještě něco novějšího. Na Kongresu jsem představila svoji anketu z roku 2018, co si Tchajwanci o české literatuře myslí: většina v ní vidí historii, filozofii a také exotiku. Ale mělo by se jednat i o něco víc...

Myslíte více estetiky, například pokud jde o Hrabala? Rozumím tomu, že takový autor může být čten právě v zmíněných, už zažitých rovinách, které jste zmiňovala. Sama jste ostatně jednou zdůrazňovala prvky taoismu v jeho díle, které čtenáři vnímají...

Melissa Lin: Je tady ještě jedno téma, totiž identita. My Tchajwanci o ní rádi hovoříme. Jsme sice malý ostrov, avšak máme šestnáct původních jazyků: a to vedle „národního jazyka“ (kuo-jö) standardní čínštiny, hakkštiny a tchajwanštiny. Rádi proto – také naše vláda – mluvíme o identitě. Když jsem začala spolupracovat s výtvarníkem a nakladatelem Tomášem Řízkem, zeptal se mě, jak vnímám českou literaturu, kulturu, lidi, o čem bych při představování české literatury na Tchaj-wanu chtěla obecně mluvit. A já bych ráda Tchajwancům řekla, jak se Češi dali dohromady, to si myslím, je velmi důležité. Právě jako jsme se my, Tchajwanci, dali dohromady, a jako se, doufám, staneme nezávislým Tchaj-wanem. Vůbec: jak jste se na evropském kontinentu spojili do svých národních společenství. Proto jsem mu řekla, že mám velký zájem o Jiráskovy *Staré pověsti české*, zabývala jsem se Libuší... Dohodli jsme se na překladu *Kytice* s jeho ilustracemi, tedy na pověstech, které všichni Češi znají a měly roli při utváření jejich národní identity. Proto jsme v roce 2021 vydali její překlad.

Je zajímavé, že vás zajímá právě to, co dnes často dekonstruuje a snažíme se jako součást své kulturní tradice nově přehodnotit...

Olga Lomová: Já hlásám, že národní obrození je úžasná analogie k procesům vzniku moderní čínské kultury a na Tchaj-wanu platí víceméně totéž. To by stálo za velký komparativní projekt, ve kterém by se dalo najít a popsat mnoho zajímavých věcí.

Melissa Lin: Pokud jde o identitu, mám už pět let plán. *Žitkovské bohyně* Kateřiny Tučkové. Toto je také dílo o identitě, spojené s dnešní českou

společností. A samozřejmě i s komunistickou minulostí. Podle mě by to mohl být most k tchajwanským čtenářům, protože to, co zatím znají, je jen historie, filozofie, druhá světová válka, komunismus a podobně. Takovou zkušenost máme z Hrabala, Kundery a dalších. Toto by naopak mohla být spojnice do budoucnosti.

Bohemistika jako obor se na jedné straně zakládá na zájmu univerzit a jejich podpoře, a na druhé straně ovšem i na zájmu studentů. V posledních letech se v ČLR bohemistika dost rychle rozšířila z Pekingské univerzity cizích jazyků – založena tu byla roku 1954 – na více než deset dalších. Na vaší univerzitě v Tchaj-peji vznikla katedra bohemistiky roku 2007. Z toho se zdá, že zájem o bohemistiku je poměrně velký. Čím to je ze strany univerzit a čím ze strany studentů?

Olga Lomová: Budu zase mluvit o ČLR. Měla bych jistý problém už se slovem bohemistika. Je otázka, jestli na nově zakládaných pracovištích jde vždy o bohemistiku, nebo o jazykové kurzy. Každopádně jde o důsledek čínské geopolitické iniciativy Nová Hedvábná stezka, a studenti bohemistiky jsou pragmaticky vychováváni k tomu, aby se buď podíleli na byznysu, nebo na politické práci, která souvisí s Českou republikou jako cílovou destinací. Další věc je – možná nebudu mluvit úplně přesně, protože proběhly některé reformy –, že univerzity jsou motivovány finančně. Mladí Číňané dělají univerzální přijímací zkoušky a pak jsou rozřazováni na jednotlivé obory, ti s vyššími body se dostanou na anglistiku, a ti s nižšími skončí třeba na bohemistice, protože na ně prestižnější anglistika nevyšla. Samozřejmě se objeví jednotlivci, které zajímá česká literatura, ale obávám se, že většina vyhraněně bohemistické zájmy nemá, aspoň v podobě, jak si něco takového představujeme u našich studentů.

Není to dáno také výraznými ideologickými filtry, skrze něž může být kultura a literatura vyučována a s nimiž je potřeba se nějak, možná dost nesnadno vypořádat? Jedna z českých lektorek v ČLR upozorňovala, že výuka bývá nahrávána, a diskuse o reáliích tak představuje něco na způsob vyjednávání se studujícími i školou.

Olga Lomová: To se samozřejmě mění v čase a zároveň – jak odpovídá situaci v autoritářském politickém zřízení alergickým na nezávislé názory – se lidé musejí přizpůsobovat. Z vlastní zkušenosti vím, že čínští kolegové

a čínští studenti mohou mít různé názory a nemusí se nutně ztotožňovat s tím, co označujete za ideologické filtry. Záleží však na situaci, kdy to mohou dát najevo.

Nějaký prostor tedy zřejmě existuje a s ním i touha po otevřenější diskusi, ale myslím, že systém je v poslední době represivnější, než byl v devadesátých letech a na počátku 21. století. V akademickém prostředí se vedle běžných povinných školení k politickým otázkám, jaká jsme zažili za minulého režimu i u nás, začíná ideologie prosazovat také v odborné rovině, speciálně s tím, jak Si Ťin-pching rozvinul myšlenku, že je třeba „vybudovat filozofii a sociální vědy s čínskými rysy“, jejichž základem bude „Si Ťin-pchingovo učení o socialismu s čínskými rysy pro novou éru“ založené na marxismu-leninismu jako vědeckém učení o společnosti. To je samozřejmě nesmysl, to je propaganda, a ne věda, a většina čínských kolegů si to myslí také, ale nic takového pochopitelně nemohou říkat nahlas.

Když se, paní Lin, ohlédnete za patnácti lety existence bohemistiky na univerzitě Chengchi v Tchaj-peji, jakou bilanci byste dnes udělala? Co patří k vašim dalším cílům, jak obor rozvinout a pokud možno jeho poznatky přenést také do veřejného prostoru?

Melissa Lin: Ten počátek byl vlastně pozvolnější. Poté, co jsem dokončila studia, jsem na Univerzitě Donghwa vyučovala obecnou lingvistiku. Roku 2007 jsem navíc nabídla v Tchaj-peji kurz češtiny, což odpovídalo představě doplnit zde ruštinu výukou dalších slovanských jazyků a založit katedru slavistiky. Národní univerzita Chengchi v Tchaj-peji je totiž specializovaná i na cizí jazyky, fakulta je tu proslulá. Zatím nabízí čtrnáct až patnáct jazyků jako samostatné obory, má však čtyřiatřicet jazykových kurzů. Skutečná bohemistická studia tu začala v roce 2011. Tehdy jsem na univerzitě získala plný úvazek. Přivezla jsem studenty do Prahy na letní školu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a její ředitel Milan Hrdlička mi řekl o možnosti požádat o vyslání lektora. Následně jsem s pomocí Ivany Bozděchové, své profesorky v doktorandském studiu, požádala české ministerstvo školství o lektorát, v roce 2014 byl lektor skutečně vyslán, a tak bohemistika přesáhla pouhou nabídku několika kurzů.

Chtěla bych připojit několik poznámek k bohemistice v ČLR. To, že tam kolem let 2017 a 2018 na univerzitách otevřeli tolik kurzů češtiny, mě překvapilo. Učebnice *Čeština pro začátečníky*, kterou podle toho, co jsem slyše-

la, většinou používají, je však stále velmi tradiční. Napsala ji Mei Li, vypráví o soudruzích. Nerozumím proč. Protože existuje řada moderních českých učebnic. Podobně když jezdím na konference a těším se, že se setkám s kolegy a něco nového se dozvím, děje se tak spíš, pokud jde o angličtinu a velké jazyky. Tam si myslím, že čínští vědci vykonávají velmi dobrou práci. Pokud jde o menší jazyky, chybí širší akademický dialog. Jazyková výuka je velmi profesionální, ale je málo propojena s bádáním. Na Tchaj-wanu žijeme v otevřené atmosféře, i další profesori mají velký zájem o češtinu jako pro ně nový jazyk a hodně se zabýváme třeba obecnou jazykovědou. Musím doufat, že k tomuto propojení dojde i v případě čínské jazykovědy a literární vědy co nejvíce.

Na konci roku 2020 navštívil Tchaj-wan předseda Senátu Parlamentu České republiky Miloš Vystrčil. Jiří Růžička, jiný senátor, promluvil přímo na vaší univerzitě. Přitáhne to pozitivní pozornost, ať univerzity, či studentů, k bohemistice a jejímu studiu?

Melissa Lin: Podobné podpory si velmi vážíme. Úplně na začátku, když roku 2004 navštívil Tchaj-wan prezident Havel, nejen že získal na Chengchi čestný doktorát, ale byla přeložena také některá jeho díla, a věnovali jsme jeho návštěvě opravdu velkou pozornost. Velmi důležitá byla také nedávná návštěva senátorů, která nám jako malé zemi vyjádřila respekt a podporu. Česká republika tak má na Tchaj-wanu dobré jméno, a to vytváří i atmosféru pro studium češtiny. Musíme však myslet také na něco podstatnějšího, bohemistiku nyní vyučujeme jenom já a vysílaný lektor, studenti mají sice motivaci, ale máme omezené možnosti. Pokračují tedy ve studiu v Evropě, například na Karlově univerzitě, a doufáme, že až se k nám po doktorském studiu vrátí zpět jako kolegové, bude tak ukotven obor i mezigeneračně.

Za rozhovor děkuje Dalibor Dobiáš

Poznámky

1/ Lomová, Olga, *Vyznamenání čínské bohemistky? Ale za co?* Deník Referendum 30. 9. 2019, on-line: <https://denikreferendum.cz/clanek/30343-vyznamenani-cinske-bohemistky-ale-za-co> (přístup 31. 5. 2023).

Olga Lomová je profesorkou sinologie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, překladatelkou S'-ma Čchienovy Knihy vrchních pisařů (známé též jako Historikovy zápisy) a dalších děl starého písemnictví i současné literatury; ve spolupráci s básníkem Bei Lingem připravila čínské vydání Havlových Antokódů, které vyšlo na Tchaj-wanu. Je aktivní také jako publicistka, mj. v projektu Sinopsis, který spoluiniciovala. Kontakt: olga.lomova@ff.cuni.cz

Lingvistka **Melissa Shih-Hui** je docentkou slovanských jazyků na univerzitě Chengchi v Tchaj-peji. Ve své odborné práci se zabývá mj. srovnávací jazykovědou, sociolingvistikou, jazykovou akvizicí a jazykovou politikou. Do čínštiny přeložila mj. Hrabalovy Postřižiny a Vieweghův Román pro ženy. Kontakt: shihhui@nccu.edu.tw

Dalibor Dobiáš je zaměstnán v Ústavu pro českou literaturu AV ČR a zabývá se zvláště formováním moderní české literatury ve středoevropských souvislostech a jako editor díla Jiřího Gruši vícejazyčnými spisovateli. V minulosti působil jako lektor českého jazyka a literatury na univerzitách v Moskvě a Pise a jako hostující profesor v Benátkách a Padově; v současnosti je stipendistou Humboldtovy nadace na Univerzitě v Řezně. Kontakt: dobias@ucl.cas.cz

Další vzdělávání učitelů v rámci Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka

Dana Havlíková

V oblasti dalšího vzdělávání učitelů češtiny jako cílového jazyka hraje velmi důležitou roli Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ). V únoru 2023 se v Praze konalo jubilejní 80. setkání jejích členů a hostů, na němž si Asociace zároveň připomněla 20 let od svého vzniku. Při této příležitosti bychom i na našich stránkách chtěli připomenout činnost této organizace. Proto jsme poprosili její hlavní metodičku, Danu Havlíkovou, o pár slov k tomu, jak konkrétně aktivity Asociace a metodická podpora učitelů vypadají.

Podstata činnosti AUČCJ

Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, z. s. je odborná zájmová organizace učitelů češtiny jako cizího či druhého jazyka, kteří působí na všech stupních a typech škol i mimoškolních vzdělávacích zařízeních. V současné době sdružuje více než 200 aktivních členů ze všech regionů České republiky i ze zahraničí. Cílem AUČCJ je podporovat výměnu zkušeností v oblasti výuky češtiny jako cizího jazyka se zaměřením na zdokonalování metod a didaktických postupů a usilovat o rozvoj různých forem dalšího vzdělávání učitelů češtiny. Již v roce 2003, tedy hned po založení, byla zahájena pravidelná setkávání členů AUČCJ, která se v současné době uskutečňují čtyřikrát ročně, z toho dvakrát v online formě.

Kurzy a podpora pedagogů v rámci Státního integračního programu

AUČCJ kromě toho od roku 2011 (s přestávkou v letech 2016–2017) jako partner MŠMT a MV ČR realizuje kurzy českého jazyka v rámci Státního integračního programu (dále jen SIP), to znamená, že je poskytovatelem výuky

českého jazyka pro azylanty a osoby s mezinárodní doplňkovou ochranou. Tyto kurzy probíhají po celé ČR a účastní se jich například klienti z Afghánistánu, Běloruska, Sýrie, Iráku, Ukrajiny, Číny, Kuby, Myanmaru, Ruska či Turkmenistánu. Kromě vlastního zajištění kurzů AUČCJ podporuje jejich lektory také metodicky, tj. poskytuje jim školení, metodické materiály, supervize v lekcích a individuální konzultace. Kurzy ročně projde kolem 400 osob a realizuje se téměř 20 000 hodin výuky.

Během celé své existence se AUČCJ zúčastnila i řady dalších projektů, spolupracovala či spolupracuje například s Magistrátem hl. města Prahy, s městskými částmi Praha 7, 11 a 12, s Integračním centrem Praha, s Masarykovou univerzitou a dalšími významnými subjekty. V rámci projektů obvykle realizovala či realizuje supervizní část, tzn. supervize ve vyučovacích hodinách a semináře pro pedagogy.

Semináře pro pedagogy reagují na konkrétní potřeby učitelů, nejčastěji se věnují těmto tématům:

- Koho učíme, co máme a co potřebujeme: učebnice, materiály, internetové odkazy, pomůcky, podmínky pro výuku cizinců, zázemí školy, podpora vedení školy a spolupráce s rodiči
- Struktura jazykové lekce – jak naplánovat hodinu, jak motivovat žáky a udržet jejich zaujetí a koncentraci, zásady a organizační formy práce
- Čtyři řečové dovednosti – produktivní (mluvení a psaní) a receptivní (čtení a poslech), jejich zastoupení v každé vyučovací hodině, nabídka postupů a aktivit
- Gramatika a pravopis – jak jsou důležité? Dvojitý přístup k výuce gramatiky, procvičování pravopisu jako hra

Supervize zahrnují úvodní komunikaci s lektorem, vlastní náslehy a evaluaci lekce. Metodici AUČCJ používají osvědčená kritéria, na jejichž základě hospitované lekce vyhodnocují. Sledují tři základní oblasti – strukturu, metodické aspekty a atmosféru lekce v těchto konkrétních kritériích:

- Písemný plán lekce
- Stanovení komunikačního/gramatického cíle lekce a jednotlivých aktivit
- Rovnoměrný rozvoj všech řečových dovedností
- Výukové techniky a strategie, které vyučující používá

- Formulace zadání, metajazyk vyučujícího
- Gramatická vysvětlení adekvátní úrovni studujících
- Podíl prostoru k mluvení studentů
- Rovnoměrné zapojování všech účastníků kurzu
- Podíl samostatné práce studentů
- Zaměření na přesnost/plynulost vyjádření studentů
- Práce s chybou, způsoby opravování
- Čitelný a přehledný zápis na tabuli
- Komunikační schopnosti vyučujícího
- Schopnost výuky bez zprostředkovacího jazyka
- Vystupování vyučujícího a celková atmosféra lekce
- Vztah vyučujícího a studenta

Cykly školení akreditované MŠMT

V rámci svého cíle podporovat učitele ČCJ v dalším vzdělávání AUČCJ každoročně otevírá tři cykly školení – Cyklus školení pro začínající učitele ČCJ, Pokračovací cyklus školení pro učitele ČCJ a Cyklus školení pro pokročilé učitele ČCJ. Tyto vzdělávací aktivity jsou otevřeny všem zájemcům. Od r. 2015, kdy byl otevřen první cyklus, bylo proškoleno více než 300 učitelů.

Účastníky bývají obvykle učitelé ze základních a středních škol, kteří se setkávají se žáky cizinci jak v běžných vyučovacích hodinách, tak v hodinách češtiny jako druhého jazyka. Dále přicházejí lektori, kteří učí v jazykových školách, ve firmách či mají soukromou klientelu, i další zájemci o češtinu jako cizí jazyk, např. z řad rodinných příslušníků cizinců.

Cyklus školení pro začínající učitele češtiny jako cizího jazyka si klade za cíl komplexně připravit začínající učitele nebo učitele, kteří dosud neprošli teoretickou přípravou. Absolventi cyklu získají důležité informace o odlišnostech mezi výukou českého jazyka a češtiny pro cizince. Naučí se připravovat a realizovat efektivní lekce zahrnující nácvik všech řečových dovedností a aplikovat získané znalosti také při výuce žáků-cizinců. Pokračovací cyklus školení pro učitele ČCJ volně navazuje na předcházející cyklus, jehož témata prohlubuje. Kromě toho se zaměřuje na výslovnostní aktivity, výuku obtížných gramatických jevů, práci s problematickými studenty a na další specifické problémy. Cyklus školení pro pokročilé učitele ČCJ je nadstavbou k pokračovacímu cyklu školení. Poskytuje prostor pro osvojení vybraných

lektorských dovedností jako je výuka výslovnosti na základě pohybu, procesní psaní, globální a detailní poslech, práce s autentickými materiály, věnuje se i výuce reálií.

Publikace AUČCJ

AUČCJ každoročně vydává sborník příspěvků, přednesených v rámci setkání v daném roce.

V letech 2013–2016 vznikly tři metodické příručky k výuce dětí předškolního, mladšího a staršího školního věku, do kterých přispěla řada odborníků i učitelů z praxe.

V roce 2017 vyšla metodika *Specifické poruchy učení a čeština jako druhý/cizí jazyk. Příručka pro lektorky a lektory*.

V roce 2018 byla publikována příručka zaměřená na metodická a organizační specifika výuky osob s doplňkovou ochranou či azylantů. Mezi tyto osoby patří jak dospělí, tak děti.

A vznikly i prakticky zaměřené soubory pracovních listů s metodickým návodem *Česky s vlaštovkou 1, 2 a 3. Jak učit češtinu jako druhý/cizí jazyk – pracovní listy pro výuku dětí i dospělých*. V současnosti se do tisku připravuje 4. díl.

Více informací k AUČCJ je na webových stránkách: <https://www.auccj.cz/>.

IATC děkuje kolegům za informace a přeje jim i všem členům AUČCJ hodně elánu a úspěchů do dalších let.

Dana Havlíková vystudovala český jazyk na Univerzitě Hradec Králové. Od r. 2012 je vedoucí metodičkou Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka. Mezi její hlavní činnosti patří metodické vedení kurzů Státního integračního programu a dalších projektů AUČCJ. Je metodičkou a lektorkou cyklů školení pro učitele češtiny jako cizího jazyka, které AUČCJ již devátým rokem organizuje, a editorkou souborů pracovních listů *Česky s vlaštovkou 1, 2 a 3*. Od r. 2015 je též členkou Výboru AUČCJ. Kontakt: metodika@auccj.cz

Konstellationen der Flucht
in ausgewählten Werken
von Ota Filip und Jan Faktor

Karl-Heinz Gmehling

Karl-Heinz Gmehling (2022):
Konstellationen der Flucht in ausgewählten Werken von Ota Filip und Jan Faktor. Eine raumnarratologische Analyse
Ústí nad Labem: Jan Evangelista Purkyně University
in Ústí nad Labem, Faculty of Philosophy. 313 stran.
Berlin: Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche
Literatur. 313 stran.
ISBN: 978-3-7329-0887-5.
ISBN E-book: 978-3-7329-9099-3.
ISSN: 1860-1952.

Karl-Heinz Gmehling předkládá velmi aktuální studii, ve které systematicky aplikuje fundovaně rešeršované teoretické základy k beletristickým dílům Oty Filipa a Jana Faktora. Je to knižní podoba disertace, kterou autor obhájil v roce 2022 na Katedře germanistiky Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Cílem práce je prostorově-naratologická analýza románů Oty Filipa *Café Slavia* a Jana Faktora *Georgs Sorgen um die Vergangenheit oder Im Reich des heiligen Hodensackbimbams von Prag*. Text je vypracován v německém jazyce. Romány obou autorů vyšly v české a německé verzi, Gmehling pracoval s německými.

Úvod studie bychom mohli považovat ve srovnání s dalšími částmi textu snad za příliš rozsáhlý. Karl-Heinz Gmehling zde však rozvíjí dobře promyšlený a strukturovaný přehled dosavadního prostorově-naratologického bádání od počátků až ke dnešnímu aktuálnímu stavu. Takovýto přehled také žádá odpovídající prostor. Z teoretických základů, předkládaných v úvodu, bych zmínil především prostory paměti (Aleida Assmann), „ne-místa“ (Marc Augé), případně transitní prostory (Ute Gerhard). Za obzvláště přínosnou považuji kapitolu 2.3, ve které autor zdůrazňuje význam zkoumání prostorů z interdisciplinárního hlediska. Tento přístup se jeví pro záměr této studie jako klíčový. Autor zkoumá vztah prostoru a citů podle Gertrud Lehnertové, vztah prostoru a těla (Markus Schroer) a vztah prostoru a pohybu, případně migrace (Wolfgang Hallet, Birgit Neumann, Claire Horst). U Oty Filipa a Jana Faktora hraje právě tělesnost a citový život hrdinů podstatnou roli v době jejich fyzického a citového zrání.

U navazující analýzy románu Oty Filipa *Café Slavia* oceňuji především interpretaci knižního přebalu. Čtenář na něm vidí fotografii interiéru kavárny

Slavie od česko-německého fotografa Jana Pařika. Na další části přebalu je fotokoláž kostela Paní Marie před Týnem, kostela Křižovníků a Mostecké věže. Díky přebalu se čtenář může seznámit s hlavními prostory, které Gmehling analyzuje. Stejně přesvědčivě K.-H. Gmehling vysvětluje, proč je román vhodný pro prostorově-naratologický rozbor. V „praktické“ části studie prokazuje autor své kompetence při použití teoretických východisek. Projevuje se to hlavně v kapitole 4.2.3. při pojednání o schopnosti vnímání u hraběte Belcrediho, který podle autora vnímá prostory a postavy akusticky, čichově a hmatově.

Topografie prostorů, ve kterých se hrabě pohybuje, je K.-H. Gmehlingem systematicky a smysluplně strukturovaná. Ve 4. kapitole uvádí široké spektrum interpretačních možností, které nabízí prostorově-naratologická analýza. Za inspirativní považují srovnání města (Prahy) s živým organismem. Přesvědčivě také působí specifikace kavárny Slavie zároveň jako hlediště a scény. Hybriditu prostorů ukazuje autor rovněž na bytu v Řeznické ulici č. 14, který funguje jako místo setkávání Dr. Mosche Finkelsteina s milenkou a jako místo, kde se diskutuje o „světové revoluci“.

Za obzvláště zajímavou považují kapitolu 4.3.3. s pasáží o meziprostorech, hraničních a přechodových prostorech ve vztahu k tzv. „velkým a malým dějinám“, protože toto téma je určující pro prózy Oty Filipa. Za tyto prostory považuje autor Karlův most, most císaře Františka a vlastně také řeku Vltavu, spojující dva makroprostory – levý a pravý břeh.

Vedle prostorů věnuje K.-H. Gmehling svou pozornost mikroprostoru – tělu hraběte, které označuje jako nejmenší v celém románu. Pozorně sleduje „metamorfózy“ tělesného vývoje hraběte v průběhu celého života, a přitom konstatuje jeho umění maskovat se, které se prohlubuje v souvislosti s procesem stárnutí.

Úvod k 5. kapitole – analýze románu Jana Faktora *Georgs Sorgen um die Vergangenheit oder Im Reich des heiligen Hodensackbimbams von Prag* – je podobně dobře strukturovaný a systematický jako úvod k první části studie. K.-H. Gmehling správně poukazuje na význam prostorů u Jana Faktora. Tyto jsou uvedeny na mapě, otištěné na přebalu románu. Jedná se o plán Prahy s označenými místy dění Faktorova románu – Třída obránců míru, Hradčany, Malá strana, Dejvice a Bubeneč.

Autor vyzdvihuje u Jana Faktora zvláštní význam mikroprostorů – hlavně prostor těla hlavní postavy. Poukazuje přitom, podobně jako je tomu u hlavního protagonisty románu Oty Filipa, na obzvláště citlivé vnímání. Na

postavě Georga je nápadné jeho zvláštní optické vnímání žen, stejně jako čichové vnímání otce. Vedle toho autor konstatuje také „hypersensibilní“ akustické vnímání pohybu dveří u hrdiny románu a stejně tak i jeho oblibu poslechu tvrdého rocku.

Autor přináší v kapitole 5.3.1. také detailní pojednání bytové situace Georga a její vliv na jeho osobní život, který je střídavě ovlivňován nestabilní polohou bytu matky na „hranici“ mezi Starý Městem a panelovými domy a bytem otce na panelovém sídlišti.

Důležité jsou u Jana Faktora rovněž makroprostory (kapitola 5.3.3.). K.-H. Gmehling pozorně a systematicky sleduje Georgův vztah k Praze od 50. do 70. let. V dětství vidí Georg město jako „zlatou Prahu“. Později jsou díky stále většímu rozpínání „socialistické bytové výstavby“ a stavbě Třídý obránců míru zlikvidovány vnitřní dvory – oblíbená místa Georgových her. Od té doby pohlíží Georg na město stále více kriticky. Jeho mládí v době normalizace probíhá pod „veřejnou kontrolou“, a tak mu, podle K.-H. Gmehlinga, zbývá vedle přestávek v práci, nakupování a spánku jako jedna z mála svobod sex, stejně jako většině neprivilegovaných Čechů.

V 6. kapitole Gmehling přehledně shrnuje společné a rozdílné rysy románů Oty Filipa a Jana Faktora s ohledem na pojednání jejich látky. U obou autorů vyzdvihuje „emočně-topografický“ charakter prostorů a podtrhuje fundamentální význam prostoru v obou dílech a jeho multifunkčnost. Gmehling uzavírá, že „prostor“ tvoří vedle času, postav, děje a diskursu další konstituentu textu.

Snad by mohl někdo studii K.-H. Gmehlinga vytknout na první pohled příliš časté odkazy na sekundární literaturu, případně její parafráze a v důsledku toho nedostatečný vlastní přínos jako autora. Jsem naproti tomu přesvědčen, že K.-H. Gmehling ve svém zkoumání všeobecně „teoretické“ a konkrétně „praktické“ při vlastní analýze románů Oty Filipa a Jana Faktora smysluplně vybalancoval, a tak vytvořil koherentní text, přičemž jeho zásadní autorský přínos je nepochybný.

Jan Kubica

Jan Kubica vystudoval Filologii německého a anglického jazyka na Filozofické fakultě UP v Olomouci. V roce 2005 obhájil disertaci *Ota Filip. Eine Monographie*. Vyučuje německy psanou literaturu na Pedagogické fakultě UP. Kontakt: jan.kubica@upol.cz

VARIA

The **22nd Annual Czech and Slovak Studies Workshop** took place this year at the University of Illinois Urbana-Champaign on March 31-April 1. There were four panels of two papers each over two days, with lively discussion of each paper. Karla Huebner (Wright State University) gave the keynote lecture on Friday and closed the workshop with a reading from her recent novels at The Literary café in downtown Champaign. A roundtable on Saturday, led by Jonathan Larson (Grinnell), shared strategies for building student interest and engagement in Czech and Slovak Studies. The threat of a tornado (a couple were spotted north of town) could not dampen the lively conversation over dinner on Friday night. For the full list of papers, participants, and sponsors, please see the conference webpage: <https://slavic.illinois.edu/twenty-second-annual-czech-and-slovak-studies-workshop>

David Cooper

MEMBER NEWS

David Cooper

Publication: with Demetry Ogoltsev and Michal Ondrejcek, "TTR and Entropy as Measures to Characterize a Forgery of Oral-Formulaic Epics," forthcoming in *Oral Tradition* 36:2 (Spring 2023).

Lida Cope

Delivered two lectures (one in cooperation with R. Dittmann):

Cope, L. Preserving the Czech language around the world: Texas Czech Legacy Project. Czechoslovak Society of Arts and Sciences, New York Chapter, Jan. 2023. Zoom. https://www.youtube.com/watch?v=I5ZfKL_adt4

Cope, L. & Dittmann, R. From Czechs in the world to Czechs in Texas: Community history, language, and identity. Czech and Slovak Cultural Center of Minnesota, Feb. 2023. Zoom.

David S. Danaher

Publication: co-edited volume (with Kieran Williams) titled *Václav Havel's Meanings: His Key Words and Their Legacy* (forthcoming, May 2023, Karolinum Press/University of Chicago Press).

David Short

Will publish a new translation of Jan Němec: *Lilliputin*, London: Seagull Books, 2023 (August) (from Czech: *Liliputin*).

Peter Steiner

Two recent publications: "Herbartian Aesthetics in Bohemia," *Central and Eastern European Literary Theory and the West*, ed. Michal Murgalski, et al. (Berlin: Walter de Gruyter, 2023), pp. 200–210. And *Václav Havel: Od existenciální revoluce k invazi do Iráku* (Olomouc: Univerzita Palackého, 2022).

Veronika Tuckerova

Published "The Archeology of Minor Literature: Toward the Concept of the Ultraminor." *Ultraminor World Literatures*, Leiden: Brill 2022, 190–210.

Adrian Jan Zasina

Recently accepted a 3-year appointment as Head of the Institute of Czech Studies, Charles University, Prague.

Latest publication: Corpus approach to teaching Czech as a foreign language in university courses. *Bohemistika*, XXII(3), 435–462. <https://doi.org/10.14746/bo.2022.3.7>

Designing a Corpus Workbook for Students of Czech as a Foreign Language. *Studie z aplikované lingvistiky – Studies in Applied Linguistics*, 13(2), 125–132.

Dlouhá nebo krátká? Korpusová analýza verbálních substantiv na -ání a -aní. *Korpus – gramatika – axiologie*, 25, 72–87.

